

УДК 351.82

Муц Луай Файсалкандидат соціологічних наук,
директор центру освітніх послуг для іноземних громадян
Запорізької державної інженерної академії

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ІНТЕГРАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Привернуто увагу до пріоритезації інтеграції освітнього простору України до європейського освітнього простору та обґрунтовано потребу в подальшому визначенні ефективних інструментів щодо підготовки фахівців. Особливої уваги заслуговують умови перебування іноземних студентів в Україні. Наведено дані щодо регіонів лідерів за кількістю іноземних студентів вищих навчальних закладів. Досліджено основні компоненти реалізації іноземних студентів своїх прав, свобод, законних інтересів, а також виконання обов'язків на території України. Привернуто увагу до глобалізації освітнього середовища в Україні, яке сприяє зростанню попиту з боку іноземних студентів на навчання у вітчизняних вищих навчальних закладах. Надано статистичні дані щодо країни походження іноземних студентів, найпопулярніші напрями навчання серед іноземних студентів та топ-10 країн за походженням іноземних студентів, якими було зареєстровано запрошення на 2018 рік. Підбито підсумок щодо жорсткої конкуренції між ВНЗ різних країн за іноземних студентів як одного з основних джерел фінансування та необхідністю в постійній модернізації ВНЗ, особливо щодо інтелектуального ресурсу.

Ключові слова: освітній простір, іноземні студенти, кваліфіковані кадри, академічна мобільність.

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігається збільшення міграційних процесів у сфері отримання вищої освіти відповідного профілю в різних країнах світу, що впливають на збільшення цих процесів в Україні. Надання можливості отримання іноземцями освіти в Україні є одним із головних пріоритетів у напрямі міжнародної діяльності України та одним із пріоритетних напрямів діяльності багатьох її ВНЗ. У процесі трансформації вітчизняної системи вищої освіти, яка сфокусована на інтеграцію до європейського освітнього простору, потребують подальшого визначення ефективні інструменти підготовки фахівців, особливої уваги заслуговують умови перебування іноземних студентів на території України, за що несуть відповідальність посадові особи державних органів влади та суб'єктів господарювання різних форм власності. Характерними рисами іноземних студентів як освітніх мігрантів є мовні, психологічні, релігійні, етнічні тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення нормативно-правового забезпечення перебування іноземних громадян на території України досліджували такі вітчизняні вчені, як С.П. Бритченко, М.В. Буроменський, В.І. Євін-

тов, О.Л. Копиленко, І.С. Ковалишин, С.Ф. Константинов, О.В. Кузьменко, О.А. Малиновська, Є.Ю. Петров, В.Ф. Погорілко, Ю.І. Римаренко, Ю.М. Тодика, О.Ф. Фрицький, С.Б. Чехович, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, М.О. Шульга, В.Д. Яворський та інші. Трансформації відносин у вищих навчальних закладах щодо навчання іноземних студентів та нормативно-правового регулювання приділяли увагу такі дослідники, як В. Кремень, В. Андрущенко, І. Бех, О. Савченко, М. Євтух; концептуальні положення інтеграції України до міжнародного освітнього простору розглядали у своїх працях В. Сагарда, Л. Пуховська, О. Глузман та ін. Хоча дослідження в напрямі освітнього простору України мали вагомий вплив на визначення правового статусу іноземних громадян, однак визначення статусу як освітніх мігрантів потребує подальшого висвітлення.

Мета статті – провести дослідження процесів освітнього простору в Україні щодо наявних можливостей забезпечення іноземних студентів у правовому, соціальному та економічному середовищі країни належними умовами та обґрунтувати необхідність надавати освітні послуги громадянам інших країн.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи академічну мобільність, також слід звернути увагу на права, свободи та обов'язки іноземних студентів, що прибувають до України. Визначення стану іноземного студента складається з таких двох частин, як правовий статус громадянина своєї держави та правовий статус іноземців країни перебування. Хоча іноземний студент, перебуваючи за межами своєї держави, має виконувати чинне законодавство України, де знаходиться на навчанні, але він зберігає за собою підпорядкованість законам своєї країни, має можливість заступництва та захисту з боку своєї країни. Унаслідок глобалізації освітнього середовища в Україні визначення правового статусу іноземного студента набуває все більшої актуальності.

Слід зауважити, що законодавство, яке регламентує правовий статус іноземних громадян, зокрема в питаннях перебування в країні та отримання освіти, залежить від соціально-економічних та політичних факторів у країні перебування, характеру та цілей внутрішньої і зовнішньої міграційної політики, рівня розвитку демократичних цінностей та національні традиції, складу населення. Однак Україна має дотримуватися загальноновизнаних принципів у міжнародному праві згідно з її національною компетенцією, а також має виконувати двосторонні, багатосторонні договори, які були ратифіковані в питаннях освітньої міграції. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, порядок в'їзду в Україну та виїзду з її території регулює Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [1].

До регіонів лідерів за кількістю іноземних студентів у вищих навчальних закладах належить Харківська, Київська, Одеська, Дніпропетровська, Запорізька, Вінницька, Івано-Франківська, Тернопільська, Львівська та Полтавська області. Спостерігаються певні тенденції щодо вибору спеціальностей та напрямів підготовки у вищих навчальних закладах, зокрема найбільшу кількість становлять медичні (40,12%), економічні (7,31%), інженерні (4,37%) та правові (3,79%). Серед найбільш популярних спеціальностей, що мають попит серед іноземних студентів, належать такі, як лікувальна справа (30%), менеджмент (6,51%), стоматологія (5,38%), фінанси та кредит (5,29%), правознавство (3,5%), фармація (3,68%), економіка підприємства (2,51%), облік і аудит (2,42%), міжна-

родна економіка (2,34%), будівництво (2,13%). Більшість іноземних студентів навчається на денній формі навчання та вивчає свою спеціальність на українській мові. Академічна мобільність у вищих навчальних закладах станом на 2015 рік становила 2 361 іноземних студентів із 69 країн світу. Наприклад, за програмою Академічної мобільності знаходилося 767 іноземних студентів (більшість – майже 44% із КНР, 16,3% із Польщі, 13,4% з Німеччини) [2].

Основним державним органом влади, що контролює перебування іноземних студентів на території України, є Державна міграційна служба, яка в межах власних повноважень виконує такі функції: вирішення проблем щодо навчання іноземних студентів на території України, надання юридичних підстав іноземним студентам, щодо запрошення для в'їзду в Україну та оформлення тимчасового перебування або постійного проживання в Україні, накладення відміток про заборону в'їзду в Україну, прийняття рішення щодо скорочення строку перебування іноземного студента на території України та його примусового повернення на Батьківщину, ідентифікація іноземних студентів, що втратили документи на території України, протидії нелегальній (незаконній) міграції тощо. Імплементация своїх повноважень ДМС здійснює безпосередньо та через головні управління (управління) міграційної служби в областях, місті Києві, відділи (сектори) міграційної служби в районах та у містах. Перебуваючи на території України, іноземці зобов'язані дотримуватися Конституції та інших нормативно-правових актів. Перетинаючи кордон із метою закінчення вищого навчального закладу та маючи посвідку на тимчасове проживання, вони вважаються іноземцями, які перебувають в Україні на законних підставах на період навчання [3]. Однак контингент іноземних студентів залежить не тільки від академічної та прикордонної політики, але й від загальних зовнішніх та внутрішніх чинників, зокрема одним із зовнішніх стали критичні питання, що виникли на сході країни. До внутрішніх чинників міграції іноземних студентів до вищих навчальних закладів України можна віднести переведення студентів за кошти фізичних та юридичних осіб, відрахування за академічну неуспішність [4].

Загалом, розглядаючи статус іноземця, що вирішив отримувати освіту в Україні, у своїх наукових дослідженнях О.В. Совгіря [7], Л.Д. Тимченко під терміном «правовий режим (статус,

становище) іноземців» розуміє сукупність прав та обов'язків, які мають іноземні громадяни в певній державі відповідно до її законодавства й міжнародних зобов'язань [8]. Є.Ю. Петров визначає правовий статус іноземців в Україні щодо юридичного визначення на основі Конституції України, Міжнародних договорів та інших національних законодавством іноземних громадян в Україні, де основними компонентами є реалізація іноземцем прав, свобод, законних інтересів і виконання обов'язків на території України [9]. Узагальнюючи правовий режим знаходження іноземця на території України з метою навчання та його перебування території України, можна зробити висновки, що він складається з двох елементів: правового статусу громадянина своєї держави та правового статусу іноземця на основі досліджень Ю.М. Тодика [3, с. 123; 5].

Глобалізація освітнього середовища в Україні сприяє зростанню попиту з боку студентів на навчання у вищих навчальних закладах України, що є причиною планомірної політики єдиного європейського ринку праці та освітнього простору. Також на глобалізаційні процеси впливає історичне минуле України, зокрема це стосується приїзду іноземних студентів з Азіатських країн, до того ж система вищих навчальних закладів густонаселених азіатських країн (Китаю, Індії та Кореї) не може задовольнити попит на навчання з причин і подальшого динамічного зростання населення, що також впливає на міграційні процеси іноземних студентів навчатися у вищих навчальних закладах України [9]. Метою вищих навчальних закладів із залучення іноземних студентів до навчання в Україні є отримання зовнішніх джерел фінансування. Унаслідок наявного дефіциту бюджетних коштів у вітчизняних вищих навчальних закладах, ВНЗ не розраховують на зростання кількості абітурієнтів за рахунок власних громадян, як це було

в минулому ХХ столітті, тому вони проводять активну політику із залучення іноземних абітурієнтів, надаючи їм усілякі привілеї.

У межах вищих навчальних закладах розробляються гнучкі системи навчальних програм до потреб іноземних студентів, упроваджуються інноваційні технології – прогноз забезпечення та дистанційне навчання, здійснюється розширення географії філіалів вищих навчальних закладів зокрема за кордоном, розробляються програми вищих навчальних закладів щодо викладання різними іноземними мовами (не тільки англійською). Навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах є вигідними як для країн що приймають іноземних студентів та країн-донорів іноземних студентів. Так, країни, що є реципієнтами іноземних студентів, цим процесом вирішують надлишковість внутрішнього попиту на вищу освіту. Для країн, що приймають на навчання іноземних студентів, є багато вигід, зокрема щодо підвищення міжнародного авторитету ВНЗ, налагодження зв'язків із елітами різних країн, залучення інтелектуального ресурсу інших країн до розробки інновацій. Освітні міграційні процеси є настільки значними, що в таких країнах, як Франція, Італія чи Іспанія, сьогодні є рівні умови оплати за навчання як для внутрішніх, так й іноземних студентів, але в Україні іноземні студенти сплачують значно вищу вартість навчання, створюючи фінансове підґрунтя для ВНЗ [6].

Згідно з аналітичними даними Українського державного центру міжнародної освіти (рис. 1), серед країн походження іноземних студентів, найбільш представлених в Україні, є Азербайджан, Індія, Грузія, Китай, Марокко, Нігерія, Йорданія, Узбекистан, Єгипет. Найбільшу частку становлять громадяни Азербайджану та Індії. Виїзд на навчання представників цих країн слід віднести до історичних зв'язків, які виникли ще до незалежності України.

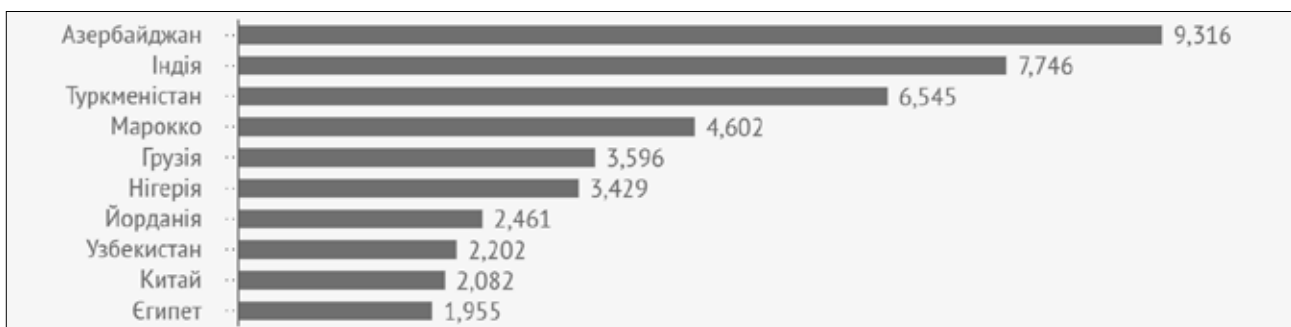

Рис. 1. Країни походження іноземних студентів в Україні [8]

На популяризацію професії серед іноземних студентів вплинуло історичне минуле країн, а також наявність представництва українських компаній у країнах іноземних студентів. Згідно з представленими даними на рис. 2, серед найпопулярніших напрямів навчання серед іноземних студентів в Україні є отримання вищої освіти в медичних університетах, однак інші спеціальності також набувають певної популярності. Відповідно до даних, представлених у табл. 1, найбільш популярними мовами навчання іноземних студентів є українська, росій-

ська, англійська, французька та німецька. Як свідчать статистичні дані, частка навчання іноземних студентів на українській мові щодо 2014–2015 н. р. у 2015–2016 зросла на 32,77%, а частка викладання предметів на російській мові значно знизилася на 25,47%.

Станом на 2018 рік (рис. 3), найбільшу кількість запрошень до українських університетів отримали іноземні студенти з Марокко, а найменше – з Туреччини. Хоча стан справ щодо освітньої міграції іноземних студентів до України свідчить про наявність потенціалу вітчизня-

Рис. 2. Найпопулярніші напрями навчання серед іноземних студентів в Україні [8]

Таблиця 1

Мова навчання іноземних студентів в Україні [9]

Мова навчання	2014–2015 н.р.	2015–2016 н.р.	Зміни (%)
Українська	10440 (16,53 %)	31507 (49,30 %)	+32,77
Російська	36185 (57,28 %)	20331 (31,81 %)	–25,47
Англійська	16504 (26,13 %)	12064 (18,88 %)	–7,25
Французька	40 (0,06 %)	2 (0,003 %)	–0,06
Німецька	1 (0,002 %)	2 (0,003 %)	+0,001

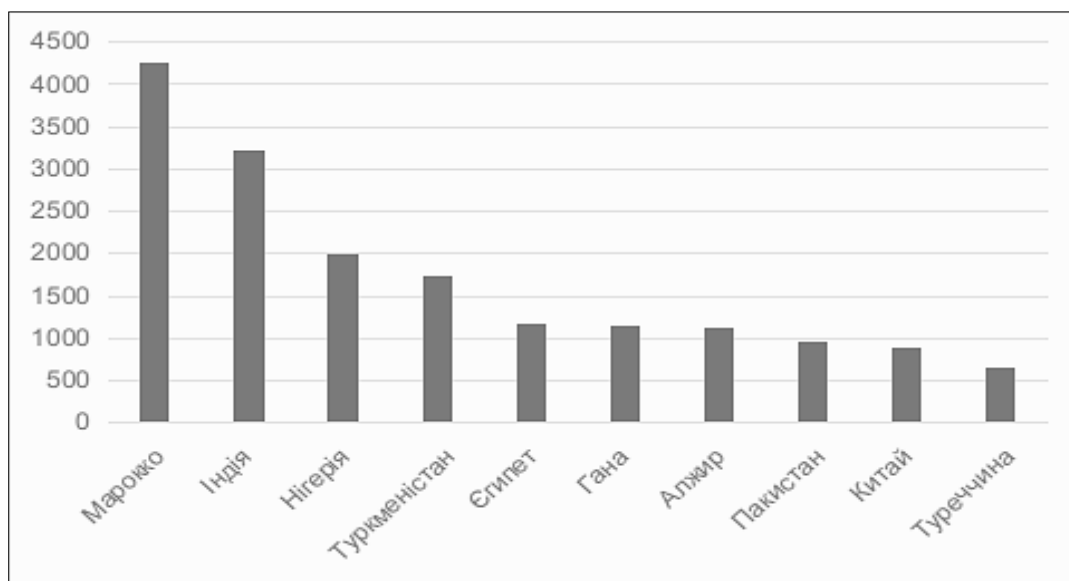

Рис. 3. Топ-10 країн за походженням іноземних студентів, якими було зареєстровано запрошення 2018 рік [10]

ними ВНЗ здійснювати підготовку професійних кадрів, однак із боку держави має бути створене сприятливе середовище для працевлаштування українців. Історичною передумовою становлення освітнього міграційного потоку іноземних студентів до вищих навчальних закладів України у напрямі фінансового складника була Постанова Кабінету Міністрів України № 136 від 26.02.93 р., адже саме цей нормативний документ установлював рівень оплати іноземцями за навчання за різними напрямками підготовки (натепер Постанова втратила чинність). Навчання іноземних студентів офіційно з безкоштовного стало платним. Як наслідок, припинився централізований набір студентів. Вищі навчальні заклади розпочали реалізацію політики, спрямованої на пошук шляхів щодо збільшення набору іноземних студентів, запоруки джерела надходження коштів, адже вартість навчання була значно вищою.

Зараз є проблема нестачі кваліфікованих кадрів, що можуть проводити якісне навчання іноземних студентів на різних іноземних мовах (тобто наявності англо-, німецько- та франкомовних програм навчання. Викладачі, які навчають за цими програмами, мають володіти мовою навчання на рівні B2). Суттєвою проблемою забезпечення навчального процесу для іноземних студентів є відсутність спеціалізованої навчально-методичної літератури, наочних та технічних засобів навчання, навіть аудиторного фонду, до того ж це негативно вплинуло на рівень підготовки іноземних фахівців міграційні процеси, які сприяли відтоку кваліфікованих кадрів в інші країни світу, які мають можливість забезпечити їх значно більшою зарплатнею та вищими соціальними стандартами. Сьогодні для розвитку вітчизняної системи освіти треба розуміти, що навчання іноземних студентів є не тільки фінансовим джерелом наповнення фондів вищих навчальних закладів, але і запорукою міжнародного авторитету, що потрібно в умовах конкуренції на світовому ринку освітніх послуг [7].

Можна виділити певні особливості діяльності з набору та навчання іноземних студентів в Україні:

- здійснення набору іноземних студентів на навчання здійснюється зі співпрацею з компаніями-посередниками, які здійснюють набір іноземних студентів на навчання та документальний супровід разом із ВНЗ; допомагають у співпраці з УДЦМО в напрямі отримання

запрошення іноземних студентів, отримання візової підтримки. Крім того, видання запрошення іноземцю має певні нюанси, які потребують вирішення, зокрема країна, з якої планує навчатися майбутній студент із візовим режимом чи з безвізовим; абітурієнт обирає денну або заочну форму навчання; нюанси, якщо іноземець на момент видачі запрошення перебуває на території України; терміни видачі візи; наявність необхідних документів у іноземців; підтвердження статусу іноземця (існували випадки, коли за народженням та статусом батьків або громадянством іноземний студент насправді мав всі ознаки громадянина України, що унеможливлювало оформлення посвідки на тимчасове проживання в Україні);

- обов'язковість дотримання термінів щодо зарахування іноземців на навчання;

- необхідність оформлення посвідки на тимчасове проживання в Україні (з метою навчання), тісна співпраця з Державною міграційною службою України у відповідній області; дотримання термінів реєстрації іноземців;

- обов'язковість отримання міграційного законодавства з організації набору на навчання, оформлення посвідок на перебування іноземців на території України;

- наявність відповідних документів щодо здійснення навчання іноземних студентів (Положення про організацію набору іноземних студентів, правила прийому та навчання, виконання ліцензійних умов);

- наявність відповідної навчальної, академічної та матеріально-технічної бази (гуртожитки, їдальні, відповідні навчальні програми, викладачі, які володіють іноземними мовами навчання іноземних студентів на рівні B2) та багато інших особливостей. Основним моментом у навчанні іноземних студентів в Україні є дотримання чинного законодавства як іноземними студентами, так і самих ВНЗ.

Висновки і пропозиції. Освітня міграція іноземних студентів до України є зовнішнім джерелом фінансування вищих навчальних закладів. Освітня міграція до України виникла внаслідок історичних, географічних та економічних факторів, зокрема через збільшення попиту на послуги з отримання вищої освіти, а також подальшу інтернаціоналізацію України. Але має місце й суб'єктивна вигода для іноземних студентів, бо вартість навчання в країні-донорі іноземних студентів є значно вищою ніж у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Унаслідок економічної кризи, яка й сьогодні впливає на взаємовідносини між країнами, призводить до жорсткої конкуренції між ВНЗ різних країн світу за іноземних студентів (як одного з основних джерел фінансування). Визначення умов перебування іноземних студентів в Україні здійснюються в межах законодавчого поля, зокрема конституційно-правовий статус іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, закордонних українців та іммігрантів в Україні, сукупність прав, обов'язків та гарантій перебування на території держави на момент отримання освітньої послуги, а також забезпечення правового регулювання положення цих осіб на українській території.

Список використаної літератури:

1. Ворона М., Яковлев Є. Перебування іноземних студентів в Україні: правовий статус та організація процесу навчання. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. Вип. 1. С. 61–64.
2. Новосад Г., Шаповалова О. Інтернаціоналізація вищої освіти: іноземні студенти в Україні (2015–2016). 2016. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/16939/2/Conf_2016_Novosad_G-Internationalization_of_higher_26-28.pdf.
3. Правила перебування іноземних студентів в Україні. Шляхи покращення взаємодії між ВНЗ та органами ДМС // Матеріали III міжнародної науково-методичної конференції «Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні», 18–20 травня 2016 року Т., 2016 С. 60–71. (Секція 1. Нормативно-правове забезпечення та стандарти міжнародної освіти в Україні).
4. Губерського Л.В. Звіт Ректора Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка. 2015. URL: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/zvit/zvit-rektora-2015.pdf>.
5. Грабильников А.В. Конституційно-правовий статус і правовий режим іноземців та осіб без громадянства в Україні: співвідношення понять. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. Вип. 6. С. 59–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2015_6_10
6. Єрфорт О.Ю. Плата за навчання іноземних студентів як джерело зовнішнього фінансування освіти. 2012. URL: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-1-2012/199-204.pdf>.
7. Довгодько Т.І. Доуніверситетське навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України: історико-методологічний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 42(2). С. 112–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2014_42%282%29_29
8. Український державний центр міжнародної освіти. 2017. –URL: <http://studyinukraine.gov.ua/>.
9. Половина студентів-іноземців в Україні навчається українською мовою – МОН. 2016. URL: <http://language-policy.info/2016/06/polovyna-studentiv-inozemtsiv-v-ukrajini-navchajetsya-ukrajinskoju-movoyu-mon/>.
10. Звідки до України їдуть найбільше іноземних студентів. 2018. URL: <https://uain.press/science/zvidky-do-ukrayiny-yidut-najbilshe-inozemnyh-studentiv-infografika-896690>.

Муц Луай Файсал. Государственная политика интеграции образовательного пространства Украины

Привлечено внимание к приоритетизации интеграции образовательного пространства Украины в Европейское образовательное пространство и обоснованно потребность в дальнейшем определении эффективных инструментов по подготовке специалистов. Особого внимания заслуживают условия пребывания иностранных студентов в Украине. Приведены данные по регионам лидеров по количеству иностранных студентов высших учебных заведений. Исследованы основные компоненты реализации иностранных студентов своих прав, свобод, законных интересов, а также выполнение обязанностей на территории Украины. Привлечено внимание к глобализации образовательной среды в Украине, способствует росту спроса со стороны иностранных студентов на обучение в отечественных высших учебных заведениях. Предоставлено статистические данные относительно страны происхождения иностранных студентов, самые популярные направления обучения среди иностранных студентов и топ-10 стран по происхождению иностранных студентов, которым было зарегистрировано приглашение на 2018 год. Подведен итог по жесткой конкуренции между вузами разных стран за иностранных студентов как одного из основных источников финансирования и востребованности в постоянной модернизации вузов, особенно в плане интеллектуального ресурса.

Ключевые слова: образовательное пространство, иностранные студенты, квалифицированные кадры, академическая мобильность.

Muts Luai Faisal. Government policy of educational integration space of Ukraine

The attention has been paid to prioritizing the integration of the educational space of Ukraine into the European educational space, as well as further identification of effective tools for the training of specialists, paying special attention to the conditions of stay of foreign students in Ukraine. Scientists who studied the legal framework for staying foreign citizens on the territory of Ukraine deserve special attention. The data on the number of foreign students of higher educational institutions in the regions of leaders is given. In the article, the main components of the realization of foreign students' rights, freedoms, legitimate interests and duties in the territory of Ukraine were studied. And attention was also paid to the globalization of the educational environment in Ukraine, which contributed to the growing demand from foreign students for studying in higher educational institutions of Ukraine. Statistics on the country of origin of foreign students, the most popular areas of study among foreign students, the language of teaching foreign students and the top 10 countries of origin of foreign students who were registered in the invitation to 2018. A summary of the tough competition between universities of different countries for foreign students is presented as one of the main sources of financing and the need for continuous modernization of universities, especially in terms of intellectual resources.

Key words: *educational space, foreign students, qualified personnel, academic mobility.*